

S'han acabat les mitges tintes? Traducció literària en l'era de l'automatització lingüística

Editorial

Christophe Declercq
Gys-Walt van Egdome

Resum

Christophe Declercq
Utrecht University;
c.j.m.declercq@uu.nl;
ORCID: [0000-0002-6687-120X](https://orcid.org/0000-0002-6687-120X)

Aquest article és la introducció al número especial sobre Traducció Literària Assistida per Ordinador. En aquesta secció especial s'analitzen els diferents graus d'automatització i el paper de l'ésser humà en els processos automatitzats, ja sigui com a expert o com a principiant. Partim del plantejament que l'automatització pot fer realitats ideals lloables, com ara un mercat mundial del llibre més accessible i divers, però també pot tenir repercussions negatives, sobretot en un context cultural. Aquesta introducció ofereix una visió general de la complexa interacció entre la tecnologia i la participació humana a la traducció literària.

Paraules clau: traducció literària; traducció literària assistida per ordinador; accessibilitat; diversitat; ètica

Gys-Walt van Egdome
Utrecht University;
g.m.w.vanegdom@uu.nl;
ORCID: [0000-0002-7521-6792](https://orcid.org/0000-0002-7521-6792)

En el complex teixit de la comunicació humana, la traducció literària funciona com un conducte que facilita la transmissió d'històries maravolloses i mostra diversos nivells lingüístics i conceptuals plens de matisos a través de les fronteres culturals i lingüístiques. *The Oxford History of Literary Translation into English*, per exemple, subratlla la profunda importància de la traducció en la formació i el foment de l'apreciació intercultural i recull segles de pràctica de traducció en cinc volums, ni més ni menys. De tota manera, amb l'aparició de la traducció automàtica (TA), considerada més útil que qualsevol de les seves predecesores -la traducció automàtica neural (TAN), per una banda, i els grans models lingüístics (GML), per l'altra-, el panorama contemporani de la traducció literària està experimentant una transformació cada cop més substancial.

En els darrers anys, tant estudiosos de la traducció com enginyers de software han desenvolupat nombroses solucions d'automatització lingüística o integracions híbrides de la tecnologia lingüística i traducció humana que afirmen ser molt beneficioses per als traductors literaris (cf. infra). Així i tot, és important assenyalar que moltes d'aquestes solucions semblen sorgir d'una mentalitat solucionista. Aquest enfocament, caracteritzat per una creença simplificada en la capacitat de la tecnologia per resoldre sense esforç problemes complexos, pot exagerar el potencial de les solucions tecnològiques per aconseguir un èxit significatiu en l'àmbit complex de la traducció literària. Malgrat la innegable eficàcia que han aportat els avenços en tecnologia lingüística, com ara la traducció automàtica (TA, en les formes actuals TAN o GML, encara que la diferència és cada vegada més insignificant atès que totes dues es basen en xarxes neuronals artificials), la complexitat de l'expressió literària, els matisos culturals i la veu única d'un autor segueixen sent un repte per tal que els sistemes automatitzats els captin plenament. A mesura que ens endinsem en el panorama de la tecnologia lingüística en el context de la traducció literària, resulta crucial avaluar críticament l'atractiu del discurs solucionista sense renunciar al paper ple de matisos que la tecnologia pot exercir a l'hora de millorar -en lloc de la sempre present amenaça de «substituir»- els aspectes creatius i interpretatius de l'ofici del traductor literari.

Tecnología lingüística (TL) és un terme convencional que fa referència a la tecnologia capaç de *processar* el llenguatge natural. Els avenços en TAN i GML com a components integrals de la producció lingüística automàtica, o automatització del llenguatge (AL), han augmentat considerablement l'ús i l'aplicació de la traducció automàtica (TA). La TA i l'AL també abasten la creació de continguts en el mateix idioma a través de la IA generativa. Tot i que els transformadors generatius preentrenats, com els reconeguts grans models lingüístics (GML) GPT 3.5 i 4 de l'OpenAI, també són capaços de produir traducció automàtica (TA), aquesta introducció no s'endinsarà en el món de l'automatització lingüística per a la creació de continguts en el mateix idioma.

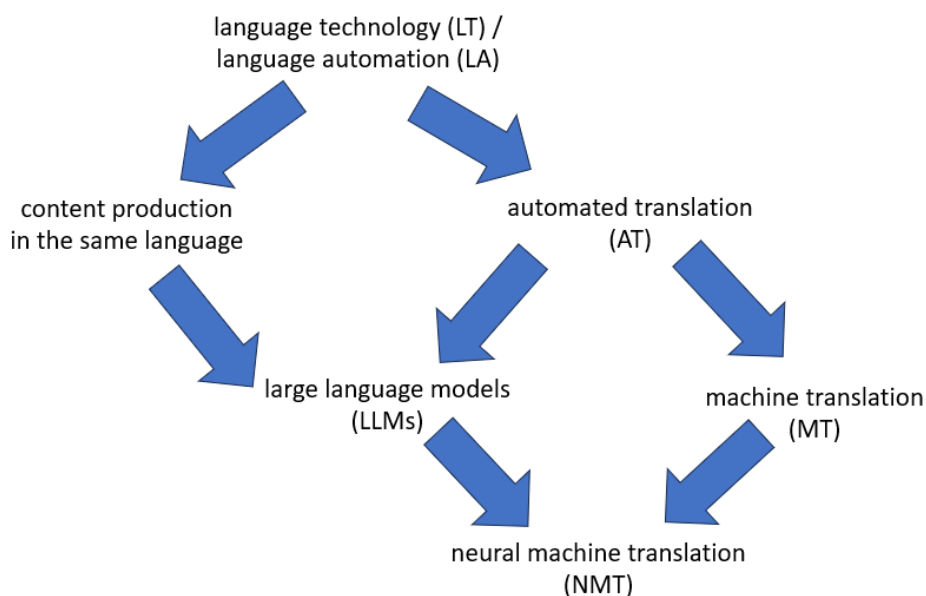

Figura 1. Un intent d'organitzar conceptes, processos i etiquetes

La TA i l'AL prometen una major eficiència, rapidesa i accessibilitat, fins i tot quan estan orientades a la traducció automatitzada (entre altres, vegeu, per exemple, Drugan 2013, Sin-wai 2016, Castro i New 2016, Ragni i Vieira 2022). Navegar per les fronteres lingüístiques mitjançant l'ús limitat, parcial o complet dels avenços tecnològics i les solucions automatitzades sens dubte atrau un públic d'usuaris força nombrós. Així i tot, la complexa naturalesa de la traducció literària planteja un repte particular a les capacitats de la TA i, en concret, de la TA computaritzada. Les complexitats, subtileses i idiosincràsies culturals que inclouen les obres literàries s'allunyen sovint de les capacitats de l'automatització lingüística, com la TAN i la GML. Les promeses d'una major qualitat dels resultats, sovint presentades d'una manera sensacionalista pels mitjans de comunicació i les estratègies de màrqueting, es juxtaposen a la delicada interacció d'emocions, matisos culturals i subtileses lingüístiques inherents a l'ofici de la traducció literària. Això provoca escepticisme i resistència tant dins com fora dels cercles acadèmics.

Així doncs, aquest número especial pretén submergir-se en la matriu d'aquesta conjuntura transformadora. Analitzarem el potencial impacte de la traducció automàtica en la traducció literària i, al mateix temps, abordarem la postura dels traductors literaris plena de matisos i, en ocasions, adversa a la traducció automàtica.

CaLT - HaLT - FauLT

Malgrat que el món de la TA, en particular el relacionat amb l'automatització de la traducció, està farcit d'acrònims, el nostre objectiu és proporcionar una orientació addicional de les idees i conceptes en l'àmbit de la traducció automàtica i la traducció creativa mitjançant la inclusió de tres acrònims relacionats amb interaccions estandaritzades específiques entre l'automatització i la traducció humana, així com per mitjà d'un enfocament addicional al concepte existent de traducció humana en bucle (HITL). Presentarem l'EITL, *l'expert en bucle*, en resposta a l'HITL, per una banda, i per l'altra ens centrarem en la CaLT (traducció literària assistida per ordinador), la HaLT (traducció literària assistida per humans) i la FauLT (traducció literària totalment automatitzada). La distinció entre els dos primers conceptes es basa en les TAO i les TAH (vegeu, per exemple, Delisle et al. 1999). El terme «traducció literària assistida per ordinador» es va utilitzar per primera vegada en aquest context, probablement, el 2019 (vegeu Youdale 2019, Seligman 2019). Pel que sabem, en realitat el terme «traducció literària assistida per humans» no s'està utilitzant de manera adequada. El terme «traducció literària totalment automatitzada» va aparèixer per primera vegada en un text en línia (Youdale 2020).

La traducció literària assistida per ordinador (CaLT) és una exploració de les tècniques de traducció literària centrada en l'ésser humà, en què els traductors humans aprofiten les eines informàtiques. Això està molt relacionat amb l'ús d'una base de dades de terminologia específica del projecte (termbase) o la reutilització de material traduït

(memòria de traducció, MT) en aplicacions de traducció assistida per ordinador, també conegudes com a eines de traducció assistida per ordinador (TAO). Rere la reutilització automatitzada de la traducció humana, la possible «automatització» de microprocessos suscita un examen matitzat de com la tecnologia millora el treball dels traductors literaris i com l'automatització per a contextos especialitzats o de no ficció transgredeixen efectivament el món dels textos literaris. La CaLT va més enllà de la simple mecanització i tecnològització, creant una interacció entre rutina i automatització, així com processos creatius no tecnològitzats (vegeu Massey et al. 2022). La qüestió central en CaLT gira entorn a un doble enfocament: com poden ajudar els avenços tecnològics i com aquest ajut podria augmentar les capacitats dels traductors literaris. De fet, el panorama de col·laboració entre la traducció literària i la tecnologia s'ha desplaçat cap a la creació d'eines molt eficients, però que segueixen evitant l'automatització total. Els últims avenços posen de manifest que una eina sembla convertir-se en una autèntica ajuda per als traductors literaris quan funciona de manera intuïtiva, ofereix una interfície neta, s'adapta a les preferències individuals, amplia la perspectiva sobre el text de partida i fomenta la creativitat (vegeu Van Egdom 2022).

Aquests criteris reconeixen l'evolució de les necessitats en l'àmbit de la traducció, especialment la literària, i equilibren el suport tecnològic amb les dimensions artístiques de l'ofici de traductor. Per tant, no és estrany que l'adopció de processos de treball CaLT es basi sovint en necessitats, preferències i fins i tot aversions individuals. L'ús d'una memòria de traducció pot servir com a repositori (i si està ben feta, més aviat com a tresor ocult) per revisar traduccions literàries similars d'anys anteriors, però també per familiaritzar-se amb enfocaments de traducció específics per al mateix autor, o fins i tot amb la intertextualitat. Un problema habitual és el «priming»: la càrrega cognitiva d'haver suggerit una cosa que ha costat de veure i que afecta, o fins i tot impulsa, una possible millor solució de traducció. Per tant, és necessari un expert humà per anar més enllà d'aquests defectes. Les eines TAO també solen incloure mesures i controls de qualitat, la qual cosa proporciona possibles indicadors d'un excés de text o fins i tot d'una frase que s'ha pogut passar per alt. La retrotraducció, és a dir, la traducció automàtica de la traducció literària a la llengua del text original, pot actuar com una capa de verificació addicional per detectar possibles ambigüitats en la traducció humana, o també algunes parts omeses o oblidades. Però, en última instància, el traductor humà segueix sent l'expert, a càrrec de l'aplicació específica de la tecnologia lingüística i és qui controla la possible assumpció del resultat automatitzat suggerit. És l'expert qui defineix la interactivitat, qui salva la traducció final de l'emprimació i qui segueix definint la bellesa i la complexitat de l'expressió literària. De fet, l'associació CaLT entre traductor expert i tecnologia promet elevar l'art de la traducció mentre preserva el toc humà únic.

Contràriament a l'enfocament centrat en l'ésser humà de la CaLT, la traducció literària assistida per humans (HaLT) adopta un enfocament centrat en l'ordinador, i l'ésser humà adopta un paper complementari: el traductor literari té molt menys poder. L'essència de la HaLT abarca dos pilars fonamentals. En primer lloc, implica el desenvolupament i la integració de solucions avançades de TA, idealment adaptades a la traducció literària i, òbviament, dins d'una combinació específica de parells de llengües. En segon lloc, no

només posa en relleu el compromís d'aprofitar les eines informàtiques per millorar l'eficiència i l'eficàcia del procés de traducció, sinó que també pretén utilitzar de manera efectiva el traductor humà com a intermediari del resultat automatitzat. Per tant, la HaLT posa de manifest el paper de la traducció automàtica com a primera eina, la producció de la qual compta amb l'ajuda (controlada, verificada...) de traductors humans, sense deixar de reconèixer la seva contribució vital durant el procés de traducció. En aquest cas, la HaLT assumeix la interactivitat de la postedició, àmpliament utilitzada en la indústria de la traducció per a dominis de text d'origen diferents dels literaris, més concretament la postedició completa (FPE), l'objectiu de la qual és «obtenir un producte comparable a un producte obtingut mitjançant la traducció humana» (ISO 18587:2017). Tot i que la definició de l'ISO sembla equiparar la FPE a la traducció humana (TH), també és comú en el sector situar-la «a prop» o «a poca distància» de l'equivalent de la traducció humana, és a dir, que és «comparable». Aquesta lleu diferència entre FPE i TH té una importància capital per a la traducció literària: hi ha molts perills a tenir en compte a l'hora d'assumir un enfocament HaLT per traduir textos literaris. Un cop més, l'emprimació pot convertir-se en un problema, oferint una traducció literària que roman més propera al text i a la llengua de partida del que caldria (vegeu els contextos d'investigació en aquest número especial) i, en darrera instància, presenta una traducció literària que podria presentar l'argument, els personatges i els escenaris, però que perdrà parcialment les complexitats més delicades d'estil, registre i matís.

Amb la HaLT segueix existint una interactivitat entre la traducció automàtica i el traductor humà, i l'objectiu d'arribar a un resultat comparable segueix estant present. En aquesta diferenciació entre CaLT i HaLT no s'ha mencionat un aspecte important, però que aparentment fa destacar la HaLT: quan la traducció d'un text (literari) implica una seqüenciació addicional a partir de la utilització parcial o total d'aplicacions d'intel·ligència artificial generativa per a la producció de continguts, aquest resultat automatitzat dirigeix eficaçment el traductor, que és el factor humà en el bucle tecnològic, i potser un expert en interaccionar amb la tecnologia, però no és, ni molt menys, l'expert traductor literari com als entorns CaLT.

L'automatització del llenguatge en què intervé l'ésser humà ens porta a reflexionar sobre la dinàmica dels sistemes *human-in-the-loop* (HITL), un terme que va sorgir a la dècada de 1950 i que, amb un ús reiterat durant la dècada de 1980, es va generalitzar a la dècada de 2010. Amb l'HITL, la intervenció humana s'entrellaça amb els processos automatitzats. La fusió d'HITL amb *experts en bucle* (EITL) introdueix un discurs pertinent sobre el paper de l'experiència humana dins dels sistemes automatitzats. El terme no s'utilitza de forma generalitzada i encara no ha superat l'ús dels anys setanta del seu homòleg HITL, per no parlar de l'actual. Les primeres aparicions van centrar-se en diverses tècniques de reforç per a la detecció de vòrtexs basats en la física (Zhang et al. 2013), però també en el reforç d'un component expert en l'enfocament HITL per a l'aprenentatge automàtic interactiu en el camp de la informàtica sanitària (Holzinger 2016). Les dues idees d'HITL i EITL poden equiparar-se als conceptes relacionats amb l'automatització i la traducció literària exposats anteriorment, com ara la CaLT i la HaLT. Contràriament a la naturalesa dòcil i sol·lícita de l'HITL, que actua com a processador

rere la fase de sortida automatitzada (HaLT), els escenaris EITL, que depenen dels anys d'experiència dels experts i del coneixement específic del domini, subratllen la importància de la significativa intervenció humana en els processos que exigeixen una presa de decisions amb matisos (CaLT). Hem suggerit la separació entre la CaLT i la HaLT perquè l'ús indiscriminat d'HITL, especialment en escenaris que requereixen EITL, suscita preocupació per la infrautilització de l'experiència humana. Quan s'utilitza de manera inadequada, l'HITL redueix els experts humans a simples supervisors, treballadors lingüístics passius sotmesos a una emprimació, i això resta el sentit de la seva finalitat i la seva possible contribució activa. El problema va més enllà de les consideracions pràctiques, atès que l'acrònim HITL -especialment quan s'aplica a una persona- té una desafortunada connotació històrica, que evoca records d'una època en què els drets humans, la presa de decisions, la feina humana significativa, l'aportació i l'experiència es menystenien de manera despietada. Si ens assegurem que els éssers humans ocupen el lloc que els correspon en les situacions en què predomina l'EITL, i que la seva experiència serà respectada i aprofitada, no només millorarem la qualitat de la presa de decisions, sinó que també preservarem el nostre sentit de contribuir en un entorn cada cop més automatitzat.

Seguint la seqüència de «centrar-se en l'ésser humà + ser ajudat per la màquina (CaLT) – centrar-se en la màquina + ser ajudat per l'ésser humà (HaLT)», la tercera i última parada del recorregut és la traducció literària totalment automatitzada (FauLT), que no requereix la intervenció d'un ésser humà per dur a terme una traducció literària. Això suggereix un interès pel desenvolupament i l'avaluació de tecnologies capaces de traduir textos literaris de manera autònoma i sense intervenció humana. Avaluar tant l'eficàcia com les limitacions d'aquestes traduccions automàtiques és vital, sobretot a l'hora de tractar els matisos i els aspectes culturals del context inherents als textos literaris. La FauLT posa al descobert aquest temor innat que tenen tants agents literaris: la perspectiva d'un possible futur en què depenguem exclusivament de processos automatitzats per a fenòmens culturals textuals com la traducció literària. Això inclou una consideració de les implicacions més àmplies, tant positives com negatives, que aquesta dependència podria tenir sobre la qualitat, l'autenticitat cultural i els matisos artístics de les obres literàries traduïdes. El debat és difícil però enriquidor, i aquest número especial pretén contribuir-hi. En última instància, els editors consideren que adoptar la tecnologia com a eina funcional per a fins definits és una manera de facilitar la preservació de l'autonomia i el control en els processos de presa de decisions en la traducció literària.

Oportunitats i riscos

L'optimisme prudent que envolta la susceptibilitat dels textos literaris envers l'automatització, en particular envers la TA, injecta energia a uns ideals encomiables, en els quals l'accessibilitat i la democratització ocupen un lloc destacat en els discursos tecnooptimistes. El concepte d'accessibilitat, abans associat a un dret universal principalment idealista o localment enfocat en la informació, ha evolucionat des de la

traducció com a «necessitat bàsica» (TAUS 2016) fins a l'accés a la informació com a «dret humà» en el seu conjunt (Díaz - Cintas et al 2010; Greco y Jankowska 2020). La noció d'accés ha guanyat encara més prominència a l'agenda acadèmica amb l'enfocament en la traducció (solucions) en situacions de crisi (O'Brien et al. 2018, Federici et al. 2019). Paral·lelament a aquest moviment, n'ha sorgit un altre d'accessibilitat, l'objectiu del qual és fer que la cultura, inclosa la literatura, sigui accessible per a aquells per a qui l'accés no és habitual (Remael 2012, Hirvonen i Kinnune 2020).

La naturalesa essencial de la literatura, plantejada en termes benjaminians, s'ha de considerar com a «essencial» per a la literatura i (encara més) que hauria de transmetre's per garantir una autèntica inclusivitat cultural. En l'àmbit de l'accessibilitat, l'AL (incloent la CaLT, la HaLT i fins i tot la FaulT) no només ajuda a trencar les barreres lingüístiques, sinó que també posa la literatura a disposició d'un públic global. Aquesta inclusió és especialment important per a les persones amb problemes físics, psicològics i mentals, atès que les solucions tecnològiques els permeten interactuar amb continguts literaris d'una manera que fins fa poc no tenien a l'abast. Les eines activades per veu, les aplicacions de text a veu i la traducció automàtica són alguns dels avenços que milloren l'accessibilitat, amplien la base de lectors i contribueixen a un panorama literari més integrador.

A banda de respondre a les necessitats i requisits d'accessibilitat, les solucions tecnològiques de traducció automàtica porten a terme un paper fonamental a l'hora de fomentar el compromís literari entre les comunitats d'aficionats (vegeu O'Hagan 2011, O'Hagan 2020). El fenomen de la traducció per part d'aficionats, sorgit del manga, l'anime i els videojocs, en què els fans tradueixen voluntàriament les obres literàries que més consumeixen, traspasa les fronteres lingüístiques i transforma l'acte de traduir en un esforç col·laboratiu i participatiu (vegeu Lee 2011, Zhang i Mao 2013, Dwyer 2018, Jiménez-Crespo 2022). Aquest moviment de base no només facilita la difusió d'obres literàries entre diverses comunitats lingüístiques, sinó que també propicia un diàleg global al voltant d'interessos literaris i valors artístics compartits. L'homogeneització de la literatura a través de la traducció per part d'aficionats, en què aquests actuen com a experts en un camp específic mentre acompleixen el paper de persona en bucle (i per tant, s'alineen amb els nivells d'interactivitat de la CaLT o la HaLT), exemplifica, en certa manera, com la tecnologia pot capacitar els individus per contribuir activament a l'intercanvi transcultural d'idees i relats. A més, l'automatització lingüística pot convertir-se en una eina estratègica de la política lingüística, sobretot pel que fa a la diversificació de la literatura (inter)nacional (vegeu Van Egdome 2022). Quan s'automatitza la traducció d'obres de llengües més petites i perifèriques, els països poden promoure una representació més completa de la diversitat cultural per a nous públics i enriquir possiblement les seves tradicions literàries. Aquest enfocament va més enllà de les polítiques lingüístiques tradicionals i ofereix una via tecnològicament avançada per amplificar les veus de les comunitats lingüístiques infrarepresentades i fomentar un patrimoni literari més divers i integrador. A l'hora d'examinar la democratització de la literatura basada en la traducció automàtica, és evident que la tecnologia pot considerar-

se una força potencial per remodelar el panorama de creació, distribució, consum i representació literaris a escala mundial.

De tota manera, de les promeses de tecnològització i automatització se'n deriva una gran preocupació ètica. Una qüestió urgent gira entorn a la possible pèrdua de matisos i profunditat cultural inherents a les obres literàries quan se sotmeten a una traducció automàtica (vegeu Ruffo 2022, Ruthven 2023). Encara que la tecnologia ha avançat molt en la comprensió de les estructures lingüístiques, la intrincada interacció de subtileses culturals, contextos com l'històric i el sociològic i la veu única dels autors són sovint incomprendibles per als sistemes automatitzats. Això planteja dubtes quant a la preservació de l'expressió artística i la riquesa cultural, atès que les traduccions generades per màquines poden distorsionar o diluir inadvertidament el «significat» original, contribuint sense voler a l'estandardització i homogeneïtzació cultural (vegeu Kenny y Winters 2020) i a l'«aplanament» del llenguatge (menys paraules úniques, més repeticions, estructures oracionals que resulten menys naturals en la llengua de destí...). A més, el panorama ètic es complica quan es té en compte l'impacte socioeconòmic en els traductors literaris professionals. La dependència creixent dels sistemes automatitzats per a les tasques de traducció pot devaluar gradualment l'ofici del traductor, plantejant reptes al seu suport econòmic junt amb el reconeixement del seu treball. A mesura que s'imposen les traduccions automàtiques, existeix el risc innegable que s'ignorin els matisos i la perspiciàcia cultural que aporten els traductors humans. Això planteja qüestions ètiques quant a una remuneració justa, el reconeixement de les contribucions intel·lectuals i la possible marginació d'una professió que, malgrat que sovint es passa per alt, ha executat durant molt de temps un paper crucial en el foment de la comprensió i l'apreciació interculturals. En la recerca de la democratització de la literatura a través de la traducció automàtica, és imperatiu abordar aquestes qüestions ètiques per garantir que els avenços tecnològics s'ajustin als principis de preservació cultural, justícia econòmica i respecte per les contribucions dels traductors humans.

Si tenim en compte la tecnologia lingüística i la traducció literària, les preocupacions ètiques també s'estenen a l'àmbit dels drets d'autor, plantejant reptes tant als drets de propietat intel·lectual d'autors com a la de traductors (vegeu també Moorkens i Lewis 2020, Bowker 2020). A mesura que els sistemes de traducció automàtica processen grans quantitats de dades per millorar el rendiment i els traductors processen projectes en entorns tecnològics en què els resultats sovint s'utilitzen per millorar el sistema, surgen preguntes sobre la propietat i l'ús responsable de les dades de formació, que sovint inclouen material protegit pels drets d'autor, i les dades de sortida. El dilema ètic radica en si les traduccions generades per màquines i els materials posteditats infringeixen inadvertidament els drets d'autors i traductors. A més, el discurs ètic entorn als drets d'autor s'endinsa en qüestions d'atribució i reconeixement. A mesura que els sistemes de traducció automàtica es tornen més sofisticats, es corre el risc de passar per alt les contribucions dels traductors humans que poden haver traduït originalment una obra. Això desafia el principi ètic de donar crèdit a qui ho mereix i pot socavar el reconeixement professional i el mitjà de vida dels traductors humans (vegeu també Declercq 2023). Navegar pel terreny ètic dels drets d'autor en l'era de la traducció

automàtica exigeix un curós equilibri entre els avenços tecnològics, els drets de propietat intel·lectual i l'imperatiu ètic de preservar la integritat de les obres literàries i les contribucions de qui les porten a un nou públic.

El panorama ètic que envolta la tecnologia lingüística i la traducció literària es complica encara més per culpa de les preocupacions relacionades amb el domini lingüístic i la major marginació de les llengües amb menys recursos. Atès que els motors de TA i els LLM es desenvolupen i es formen predominantment en llengües molt parlades, existeix un risc creixent d'agreujar la desigualtat lingüística a través de mecanismes interferencials. Aquest desequilibri (o desigualtat de dades) planteja qüestions ètiques sobre la diversitat lingüística, la representació cultural i la difusió equitativa de les obres literàries entre les diverses llengües. El predomini de determinades llengües en els models lingüístics pot perpetuar una estructura lingüística jeràrquica, en què les veus i tradicions literàries de les llengües amb menys recursos lluiten per fer-se un lloc en l'àmbit digital. Això no només planteja reptes per a la preservació del patrimoni lingüístic, sinó que també perpetua els desequilibris de poder en el discurs global sobre la literatura. Les consideracions ètiques en aquest context obliguen a reevaluar a fons les infraestructures i pràctiques de la tecnologia lingüística, instant a adoptar un enfocament més integrador que reconegui les disparitats lingüístiques inherents al panorama actual i que abordi aquesta qüestió de manera responsable i sostenible. Davant dels reptes ètics que planteja el domini de les llengües, resulta imperatiu defensar la integració de les llengües amb menys recursos en els avenços tecnològics, fomentant una representació més equitativa i diversa de les tradicions literàries mundials.

Aquest número especial

Els articles que formen aquest número especial sobre «Traducció literària assistida per ordinador» tracten, de diverses maneres, els aspectes ja mencionats. Les primeres contribucions se centren sobretot en el traductor (professional), fent èmfasi en situacions en què les solucions tecnològiques depenen principalment de l'experiència del traductor literari (humà). D'altra banda, els darrers articles del volum se centren en la traducció automàtica.

A «Brazilian Short Prose in German» es presenta un projecte de traducció en què un traductor literari postedita una narració breu de Lima Barreto. En aquest article, Waltraub Kolb il·lustra els tipus d'edició realitzades en les diverses versions i destaca les diferències observades en les diverses fases del procés. L'article reflexiona sobre la intrincada col·laboració entre els motors de TA i els diversos agents implicats en el projecte, en què cadascun sembla jugar un paper decisiu en la configuració de la versió final.

En el seu article, Andy Way, Andy Rothwell i Roy Youdale exploren la resistència dels traductors literaris experimentats a utilitzar la TA i observen una acceptació cada vegada major. Encara que les eines TAO ofereixen avantatges en el flux de treball i la integració de la TA pot aportar idees addicionals, l'adopció segueix sent diversa. Casos recents suggereixen una tendència creixent a incorporar la TA a la traducció literària. De cara

al futur, un entorn de traducció optimitzat millora els recursos, incorporant eines estilomètriques per a una anàlisi detallada del text de partida i la possibilitat d'explorar corpus externs de traduccions rellevants.

En la seva aportació, Julián Zapata, Tatiana Cruz i Carlos Teixeira profunditzen en el dictat com a eina potencialment poderosa per als traductors literaris. A través d'un repàs històric, expliquen que els escriptors fa segles que utilitzen el dictat com a eina d'ajuda. També estableixen connexions entre el dictat i la traducció, mostrant els avantatges d'utilitzar tècniques i tecnologies de dictat en la indústria de la llengua. Posteriorment, discuteixen el valor afegit del dictat per als traductors que treballen en un entorn literari i estableixen una agenda per a futures investigacions sobre tècniques i tecnologies de dictat en aquest context específic.

L'article de Gys-Walt van Egdom, Onno Kusters i Christophe Declercq, que gira entorn a la FauLT, se centra en les mètriques automatitzades. Presenten un experiment en què els deu textos traduïts automàticament se sotmeten a una anàlisi qualitativa per avaluar la qualitat general i literària de la traducció automàtica. Els resultats de l'anàlisi qualitativa es comparen amb els d'una anàlisi quantitativa en què s'utilitzen mètriques automàtiques que es correlacionen amb els judicis humans. Els autors conclouen que encara queda molt per millorar en els sistemes mètrics, atès que no semblen capaços de calibrar adequadament la qualitat literària de les traduccions humanes i dels continguts generats per màquines.

L'article de Shuyin Zhang explora l'ús creixent de la TA en la traducció de literatura xinesa a Internet. Ressalta les qüestions ètiques que envolten la traducció generada per l'usuari, tenint en compte les perspectives de les comunitats d'aficionats. Tot i que reconeix la contribució de la TA en la participació de persones monolingües en la traducció, planteja uns quants problemes ètics, com la possible infracció dels drets d'autor i l'explotació. Així i tot, el mercat de la literatura xinesa a Internet ofereix oportunitats per integrar la TA i col·laborar amb els aficionats, però el suport educatiu (sobretot els cursos d'alfabetització en TA) és essencial per a una implantació i un ús efectius.

Maria Ferragud Ferragud compara els resultats de la traducció automàtica d'un text literari amb les traduccions portades a terme per estudiants. L'objectiu principal és discernir els punts en comú i les disparitats entre les traduccions realitzades amb TA i les realitzades per estudiants, i avaluar com es comparen amb les traduccions humanes publicades professionalment. La hipòtesi de l'autora és que els resultats obtinguts de la traducció automàtica i les traduccions dels estudiants presenten característiques comuns. Aquesta hipòtesi es basa en l'observació que totes dues tendeixen a cenyir-se al text original. La investigació revela que, sens dubte, la hipòtesi requereix un major refinament.

Laura Noriega Santiáñez i Gloria Corpas Pastor centren l'atenció en els neologismes com a fenomen literari. Aquest estudi compara els resultats generats per tres sistemes de traducció automàtica (Google Translate, DeepL i Phrase TMS) amb la traducció humana realitzada per estudiants universitaris. La investigació se centra en neologismes

formals extrets de textos literaris, per mitjà de l'anàlisi d'aspectes relacionats amb la creativitat i la integració de la tecnologia en la formació de traductors.

María del Mar Rivas Carmona i Rocío Ávila Ramirez exploren el tema de «l'accessibilitat». En el seu projecte pilot, investiguen si les diverses solucions lingüístiques poden contribuir a facilitar l'accés de les persones sordes i amb problemes d'audició a la literatura traduïda, i de quina manera. Les autores mesuren les diferències en les experiències dels participants amb diversos textos i modalitats. Mentre que la traducció automàtica sembla oferir un cert grau d'accés a la literatura, els textos en llengua de signes demostren tenir l'efecte més desitjat pels participants.

La juxtaposició de les diverses perspectives, des de la Calt fins a la FauLT, passant per una àmplia gamma de perspectives híbrides, no només posa de relleu la dinàmica evolutiva de la traducció literària, sinó que també subratlla la interacció plena de matisos entre els enfocaments humà i automatitzat en les pràctiques contemporànies de traducció en un entorn literari.

Conclusió

Quan naveguem pel panorama transformador de la tecnologia lingüística i la traducció literària, l'expressió interferencial «donar gat per llebre» és una commovedora metàfora. Subratlla la importància de la vigilància i el discerniment, i ens insta a considerar l'autèntic valor i l'eficàcia dels avenços tecnològics en l'àmbit de la traducció literària. Tot i que les promeses d'eficiència, profunditat de la interpretació i accessibilitat que ofereixen l'automatització lingüística són innegables, existeix una necessitat paral·lela de romandre en sintonia amb el complex teixit de la comunicació humana i l'ofici de la literarietat a través de les llengües. La traducció literària, com a forma superior d'expressió dins de l'intricat teixit de la comunicació humana, exigeix un delicat equilibri entre l'aprofitament de les possibilitats tecnològiques i la preservació de la riquesa de matisos culturals, l'expressió artística i el toc humà que defineixen l'essència de la literatura. A mesura que ens endinsem en l'era de l'automatització, és imperatiu considerar la tecnologia com una eina que complementa -i no substitueix- el profund esforç humà de traduir els diversos mons matisats de la literatura a través de les fronteres lingüístiques i culturals. Aquest enfocament matisat garanteix que no «donem» inadvertidament un metafòric «gat per llebre» ni perdem de vista la inestimable contribució dels traductors humans a la configuració del paisatge transcultural de l'expressió literària.

Referències bibliogràfiques

- Bowker, Lynne (2020). Language technology and ethics. In: Kaisa Koskinen; Nike K. Pokorn (ed.). *The Routledge Handbook of Translation and Ethics*. 1st ed. London [etc.]: Routledge. (Routledge handbooks in translation and interpreting studies), pp. 262-278.

- Braden, Gordon; Cummings, Robert (eds.) (2010). *The Oxford history of literary translation in English: Volume 2, 1550-1660*. Oxford: Oxford University Press.
- Castro, Daniel; New, Joshua (2016). *The promise of artificial intelligence*. Center for Data Innovation, v. 115, n. 10 (October), pp. 32-35.
<<https://www2.datainnovation.org/2016-promise-of-ai.pdf>>. [Accessed: 20231211].
- Delisle, Jean; Lee-Jahnke, Hannelore; Cormier, Monique C. (eds.) (1999). *Terminologie de la traduction = Translation Terminology*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Declercq, Christophe (2023). Het konijnenhol in: Creativiteit en authenticiteit versus automatisering van tekstproductie en taalvervlakking in het AI-tijdperk. *Filter tijdschrift over vertalen*, v. 3, n. 3, pp. 35-41.
- Díaz-Cintas, Jorge; Matamala, Anna; Neves, Josélia (2010). Media for All: new developments. In: Jorge Díaz-Cintas; Anna Matamala; Josélia Neves (coord.) *New insights into audiovisual translation and media accessibility*. Amsterdam [etc.]: Rodopi, pp. 11-22.
- Drugan, Joana (2013). *Quality in professional translation: Assessment and improvement*. London: Bloomsbury. (Bloomsbury advances in translation).
- Dwyer, Tessa (2018). Audiovisual translation and fandom. In: *The Routledge handbook of audiovisual translation*. London [etc.]: Routledge, pp. 436-452.
<https://www.academia.edu/39732461/Audiovisual_Translation_and_Fandom>. [Accessed: 20231211].
- Federici, Federico M.; Gerber, Brian J.; O'Brien, Sharon; Cadwell, Patrick (2019). *The international humanitarian sector and language translation in crisis situations. Assessment of current practices and future needs* [Report]. London [etc.]: Dublin; Phoenix, AZ: Interact The International Network on Crisis Translation.
<<https://doras.dcu.ie/23708/1/IHS%20and%20Language%20Translation%20in%20Crisis%20Situations%20-%20Research%20Brief%20-%202019.pdf>>. [Accessed: 20231211].
- Greco, Gian Maria, Jankowska, Anna (2020). Media accessibility within and beyond audiovisual translation. In: *The Palgrave handbook of audiovisual translation and media accessibility*. Cham: Palgrave Macmillan, pp. 57-81. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-42105-2_4>. [Accessed: 20231211].
- Hirvonen, Maija; Kinnunen, Tujia (2020). Accessibility and linguistic rights. In: Kaisa Koskinen; Nike K. Pokorn (ed.) *The Routledge Handbook of Translation and Ethics*. 1st ed. London [etc.]: Routledge. (Routledge handbooks in translation and interpreting studies), pp 470-483.
- Holzinger, Andreas (2016). Interactive machine learning for health informatics: When do we need the human-in-the-loop? *Brain Informatics*, n. 3, pp. 119-131.
<<https://doi.org/10.1007/s40708-016-0042-6>>. [Accessed: 20231211].
- International Organization for Standardization. (2017). *ISO 18587: Translation services: Post-editing of machine translation output: Requirements*. Geneva: International Organization for Standardization.

- Jiménez-Crespo, Miguel Ángel (2022). Quo Vadis: Crowdsourcing and Online Collaborative Translation?. *INContext: Studies in Translation and Interculturalism*, v. 2, n. 1 (April). <<https://doi.org/10.54754/incontext.v2i1.13>>. [Accessed: 20231211].
- Kenny, Dorothy; Winters, Marion (2020). Machine translation, ethics and the literary translator's. *Translators Space*, v. 9, n. 1, pp. 123-149. <<https://doi.org/10.1075/ts.00024.ken>>. [Accessed: 20231211].
- Lee, Hye-Kyung (2011). Participatory media fandom: A case study of anime fansubbing. *Media, culture & society*, v. 33, n. 8, pp. 1131-1147.
- Massey, Gary; Huertas-Barros, Elsa; Katan, David (eds.) (2023). *The human translator in the 2020s*. London [etc.]: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Moorkens, Joss; Lewis, Dave (2019). Copyright and the reuse of translation as data. In: Minako O'Hagan (ed.). *The Routledge handbook of translation and technology*. London [etc.]: Routledge, Taylor and Francis Group, pp. 469-481. <<https://core.ac.uk/download/pdf/264422793.pdf>>. [Accessed: 20231211].
- O'Brien, Sharon; Federici, Federico; Cadwell, Patrick; Marlowe, Jay; Gerber, Brian (2018). Language translation during disaster: A comparative analysis of five national approaches. *International journal of disaster risk reduction*, v. 31 (October), pp. 627-636. <<https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2018.07.006>>. [Accessed: 20231211].
- O'Hagan, Minako (2011). Community translation: Translation as a social activity and its possible consequences in the advent of web 2.0 and beyond. *Linguistica Antverpiensia*, v. 10, pp. 11-23. <<https://doi.org/10.52034/lanstts.v10i.275>>. [Accessed: 20231211].
- O'Hagan, Minako (2020). Translation and technology: disruptive entanglement of human and machine. In: Minako O'Hagan (ed.). *The Routledge handbook of translation and technology*. London [etc.]: Routledge, Taylor and Francis Group, pp. 1-18.
- Ragni, Valentina; Nunes Vieira, Lucas (2022). What has changed with neural machine translation? A critical review of human factors. *Perspectives: Studies in Translation theory and Practice*, v. 30, n. 1, pp. 137-158. <<https://doi.org/10.1080/0907676X.2021.1889005>>. [Accessed: 20231211].
- Remael, Aline (2012). Media accessibility. In: *Handbook of translation studies online*, v. 3, pp. 95-101. <<https://doi.org/10.1075/hts.3.med3>>. [Accessed: 20231211].
- Ruffo, Paola (2022). Collecting literary translators' narratives: Towards a new paradigm for technological innovation in literary translation. In: James Luke Hadley; *et al. Using technologies for creative-text translation*. New York, NY: Routledge. Pp. 18-39
- Ruthven, Kenneth (2023). Resources in translation: towards a conceptual and technical apparatus. *ZDM-Mathematics Education*, v. 55, n. 3, pp. 657-669. <<https://link.springer.com/article/10.1007/s11858-022-01392-0>>. [Accessed: 20231211].

- Seligman, Mark (2019). Extracting the essence: Translating and communicating environmental cultures. In: *Translating and Communicating Environmental Cultures*. 1st ed. New York, NY: Routledge, Taylor and Francis Group, 27 p.
- Sin-wai, Chan (2016). *The future of translation technology: Towards a world without Babel*. London [etc.]: Routledge. (Routledge Studies in Translation Technology; 1).
- TAUS (2016). *TAUS Translation Technology Landscape Report*. <<https://o.taus.net/insights/reports/taus-translation-technology-landscape-report>>. [Accessed: 20231211].
- Van Egdom, Gys-Walt (2022a). Machinevertaling als cultuurpolitiek instrument. *Filter tijdschrift over vertalen* online (September). <<https://www.tijdschrift-filter.nl/webfilter/dossier/literair-vertalen-en-technologie/2021-1/machinevertaling-als-cultuurpolitiek-instrument/>>. [Accessed: 20231211].
- Van Egdom, Gys-Walt (2022b). Technologie voor vertalers. *Kennisbank Expertisecentrum Literair Vertalen*, online (November). <<https://literairvertalen.org/kennisbank/technologie-voor-vertalers>>. [Accessed: 20231211].
- Youdale, Roy (2019). Computer-aided literary translation: an opportunity, not a threat. In *Other Words: The Journal for Literary Translators*, n. 53 (Summer), pp. 45-51.
- Youdale, Roy (2020). Can artificial intelligence help literary translators? *Goethe Institute online*. <<https://www.goethe.de/ins/gb/en/kul/lue/ail/21967545.html>>. [Accessed: 20231211].
- Zhang, L.; et al. (2014). Boosting techniques for physics-based vortex detection. *Computer Graphics Forum*, v. 33, n. 1 (February), pp. 282-293.
- Zhang, Weiyu; Mao, Chengting (2013). Fan activism sustained and challenged: participatory culture in Chinese online translation communities. *Chinese Journal of Communication*, v. 6, n. 1, pp. 45-61. <<https://doi.org/10.1080/17544750.2013.753499>>. [Accessed: 20231211].